

Kobberpolitik i den svenske Stormagtstid.

Den teoretiske Økonomi har paa en Række Omraader bidraget til at klare det historiske Begreb om adskillige Foreteelser af fundamental Betydning baade for Opfattelsen af Perioder og for Vurderingen af fremtrædende Statsmænds Handlinger. Paa den anden Side har den ved sin gennemførte Systematisering og ved at lægge Hovedvægten i den historiske Udvikling paa det teoretiske Omraade ofte bidraget til at give en Tidsalder et urigtigt Perspektiv. Som for al anden historisk Forskning gælder det ogsaa i den økonomiske Historie at trænge saa langt tilbunds i den historiske Undersøgelse, som Forholdene tillader det. Hvor der ingen saadan har fundet Sted, og Fremstillingen bygger paa officielle Aktstykker uden en effektiv kritisk Analyse af disses indre Værdi, er liberalistiske Klicheer ofte blevet staaende, hvilket paa en Række Omraader fører til en skæv Vurdering af Statens Politik og en overfladisk eller misvisende Karakteristik af de enkelte Personers Placering i det historiske Billede, meget tit til en alt for haard Bedømmelse. Forholdet er jo det, at vi paa mange Punkter ved meget mere om en svunden Tid end de Folk, der levede i den. Vurderer vi ikke ud fra Tidens egne Forudsætninger, bliver Skildringen let til historisk Kandestøberi, til en Karaktergivning af de Optrædende uden nogen som helst videnskabelig Værdi.

Jeg skal forsøge ved en Gennemgang af et Par økonomisk historiske Dokumenter at vise, hvorledes jeg mener, man bør gaa frem for at konstatere en økonomisk historisk Kildes indre Værdi, og hvordan Resultatet af denne Under-

søgelse, der forudsætter baade økonomisk og historisk Metode, bør indføres i den historiske Vurdering.

Lad mig straks tilføje, at der saavel fra svensk som fra tysk Side, skønt Litteraturen herom er utrolig stor, kun findes meget lidt virkelig Behandling af det af mig anførte Emne. Hovedværket er *Heckschers* i 1936 udkomne Bog: Sveriges ekonomiska Historia från Gustav Vasa; af andre Arbejder fra de senere Aar, som navnlig har behandlet Kobberproblemet, skal jeg særlig nævne *Wittrocks* om Svenska Handelskompaniet och Kopparhandeln under Gustav II Adolf, der er fra 1919, og *Wolontis'* Bog om Kopparmyntningen i Sverige 1624—1714. *Wittrocks* Fremstilling er solid, men uden nogen virkelig Problemstilling, medens *Wolontis'* Behandling væsentlig er teoretisk økonomisk — dog undlader han ikke at karakterisere Gustav Adolf og Axel Oxenstierna efter de gængse Fremstillinger, hvilket i det store og hele vil sige paa Basis af det kongelige Mandat om Kobbermøntens Tilvirkning $\frac{9}{16}$ 1625 og Kanslerens Betænkning af $\frac{30}{4}$ 1630. Saa snart man kommer over Midten af 1630'erne forsvinder Interessen for Personerne, hvilket der maaske ikke er saa meget at sige til, da jo det 17. Aarhundredes Kobberpolitik i visse Retninger fulgte Linier, som blev lagt under Gustav Adolfs Regering.

De to Hovedkilder er som nævnt Mandatet om Kobbermøntens Tilvirkning og dens Brug efter Vægten af $\frac{9}{16}$ 1625 samt Axel Oxenstiernas Betænkning om Kobberhandelen og Kobbermøntningen af $\frac{30}{4}$ 1630.

I Mandatet fastslaas, at Mønt slaas af tre Metaller, Guld, Sølv og Kobber, rent eller blandet, alt efter hvad Omstændighederne kræver og tager altsaa sin Værdi af Øvrighedens Magt og Stempel. Det Land, Kongerige eller den Stad, der er rigeligt forsynet hermed, det agtes og rigt og har altid de nødtørftigste Midler ved Haanden, men det, der er fattigt derpaa, er underkastet mange Besværigheder. Da der klages over Pengeød i Landet, har Kongen tænkt paa ogsaa at ville slaa ren Kobbermønt. Først har Gud forsynet Land og Rige med Kobber frem for alle andre Lande, hedder det,

og det er derfor urimeligt at søge Midler og Veje hos Fremmede og Udenlandske til at bøde paa Nøden, naar vi dem selv hos os haver, siden Guldet maatte føres udefter, og Sølv nu ikke fandtes i den Mængde, som Tarvet og Handelen fuldt krævede, og det som end formyntedes ikke saa nøje kan agtes, at det jo, eftersom godt er, føres ud af Landet. Men for det tredje kan Kobberet som et Metal bruges til Skillemønt i Handel og Vandel og bliver brugt i mange andre Lande, der dog maa hente Kobberet fra Sverige med stort Besvær. For det fjerde kan det blive slaget saaledes, at hver og een ikke mindre med det end med andet kan blive forsikret at have dets rette Pris. Kobberet skulde ogsaa kunne bruges som Kapitalanbringelse, og for Værdier, som beløb sig til tre Ører og derover, skulde intet udgives uden efter Vægt. Det hedder derefter, at man har ladet slaa Kobbermønt efter Stockholms Vægt, 1 Skippund til 150 Daler, og derefter befales det at indrette Kobbermøntvægten; hvad der er under 3 Ører, det kan og maa vel uden nogen stor Skade udregnes¹.

Allerede i 1624 havde man indrettet sig paa og var begyndt at slaa Kobbermønt om end under meget beskedne Dimensioner. Det overdroges det siden 1619 bestaaende Kobberkompagni at slaa Mønt efter et Udmøntningsgrundlag af 150 Daler pr. Skippund, eller ogsaa skulde Kobber sælges til den samme Pris, hvis Kongen ikke fastsatte en lavere Værdi.

Mandatet fastslog en Udmyntningsbasis, der laa paa et meget højt Prisniveau, saaledes at det maatte være klart, at Kobberet som Substansmønt fra sin Begyndelse var stærkt truet. Denne Prisbestemmelse siger os tillige, at Mandatet ikke udelukkende var udstedt for at afhjælpe Landets Penge- nød, men tillige beregnet paa at indgaa som et Led i Landets samlede Kobberpolitik og holde Kobberprisen paa et højt Stade. ^{6/12} 1625, altsaa ganske kort Tid efter Manda-

¹ A. von Stiernman: Samling utaf kgl. Bref, Stadgar och Förordningar. I p. 928 ff. Stockholm 1747.

tets Udstedelse, maledede Johan Skytte i et Brev til Axel Oxenstierna Situationen i de mørkeste Farver¹; og dette er vel Baggrunden for en Memorial af ^{30/12} 1625 angaaende hvad Kansleren i Kongens Fravær havde at forrette. Det hedder her i Punkt 6.: Efter som Kompagniet er en af de vigtigste Støtter for Kronen i Øjeblikket, saa skal han staa Kompagniets Direktør bi med Raad og Daad og forsøge at holde Kobber i Pris, og eftersom Udmyntningen synes at være det bedste Middel hertil, skal denne drives med Flid og alle Kompagniets Debitorer betales hermed. I Punkt 7. anføres: hvis Kobberet igen skulde komme i Pris og gælde 150 Daler eller derunder indtil 130 Daler, saa skal Kompagniet sælge Kobberet for Guld og Sølv og holde inde med Myntningen, men falder Prisen under 130 Daler, skal Myntningen straks genoptages igen². Kobbermyntningens Stilling som Led i den almindelige Kobberpolitik er her evident. Endelig gives der i Axel Oxenstiernas Betænkning af ^{30/4} 1630 udførlig Besked om Kobberpolitikken. Kobberet, siger Kansleren, er den ædleste Vare, som Sveriges Krone giver, og paa den beroer en god Del af Kronens Velfærd. Man skal derfor beflitte sig paa at excolere Bjerget og holde Kobberets Pris eller faa det til at stige, at Landets Magt og Formuenhed maa formeres og styrkes. Til den Ende er Kompagniet først intenteret at holde i een Haand, sætte Verden dets Pris og indføre allehaande Manufakturer, Pladeslagning og Messingmageri; siden for ikke i Utide at tvinges til at sælge Kobberet for Mangel paa Penge er Kobbermynt begyndt at slaas³.

Efter ovenstaaende kan der ikke herske megen Tvivl om, hvilke Formaal de forskellige Led i den almindelige Kobberpolitik havde. Det Spørgsmaal, der skal besvares for at naa til en rigtig Vurdering, er da, under hvilke Betingelser det var muligt at udvide Produktionen samtidig med, at

¹ Axel Oxenstiernas Skrifter och Brevvexling. X. II. p. 282.

² A. O's B. II. I. p. 299.

³ A. O's B. I. I. p. 344.

Kobberprisen bragtes til Stigning for at stabiliseres paa et højere Niveau. Det er umiddelbart indlysende, at dette kun kunde ske under Forudsætning af, at Efterspørgslen efter Kobber voksede hurtigere end Produktionen og senere holdt sig paa denne Linie eller at Efterspørgslen blev uforandret eller øgedes langsommere end den svenske Produktion voksede, medens Kobberproduktionen for Sverige aftog i en saadan Grad, at der satte en Prisstigning ind. Indtraf disse Omstændigheder ikke, vilde Kobberpolitikken naturligvis være omsonst. Hertil kommer endnu et Moment, som Heckscher med Rette har fremhævet, at Kobberet i hele det 17. Aarhundrede tillige havde till Formaal at financiere Krigene¹, hvilket naturligvis kom til at bevirke, at mere principielle Betragtninger maatte vige for den haarde Nødvendighed. Det er paa denne Basis, at man maa bedømme den Kobberpolitik, som satte ind med Gustav II Adolf, og ikke paa nogen som helst anden. Det bliver da Hovedformalet at undersøge, hvilke Betingelser, der var til Stede for at etablere en saadan Politik med Udsigt til Held.

Man maa gøre sig klart, at de Midler, man i Sverige i 1625 raadete over til Bedømmelsen af et saa omfattende Spørgsmaal, var ret faa. Man kunde ikke saaledes som Tilfældet er nu, slaa op i en international Statistik over Verdensproduktionen, man anede ikke engang, hvor stor denne var, endsige hvilke oversøiske Lande, der var Producenter eller Konsumenter. Hvad man til Nød kunde overskue var det europæiske Marked, hvis Hovedleverandører var Sverige og Siebenbürgen, og hvor Sverige indtog en absolut førende Stilling, baade hvad Produktionens Størrelse og Varens Kvalitet angaar. Kobberfeltet i Sachsen, det saakaldte Mansfeld Distrikt, var gaaet betydelig tilbage, og dette bevirkede at Sveriges Stilling paa Kobbermarkedet var blevet stærkere. Vi har endvidere fra 1624 Prisnoteringer fra Amsterdam, der var Hovedmarkedet for Kobberhandelen, de saakaldte Cours van Negotien t'Amsterdam, der blandt andet findes paa det

¹ Eli Heckscher anf. Skr. II. p. 444.

nederlandske Institut for Prishistorie i Amsterdam, og de viser, at det svenske Kobber klarede sig smukt¹; dette gælder ikke blot Garkobberet, men tillige Pladekobber og Kobbertraad; i 1630'erne kunde Kobbertraaden fra Aachen ikke konkurrere med den svenske². Man vidste endvidere, at Udviklingen paa Kobbermarkedet i mange Aar havde været særdeles gunstig, og Skylden herfor fik navnlig Spanien, der havde brugt Kobbermønt siden 1596 og været en meget stor Aftager. Paa den anden Side tegnede Situationen sig i 1625 ikke alt for lyst, fordi Inflationen i Spanien havde gjort Situationen der saa ulidelig, at Spørgsmaalet om Kobbermøntens Afskaffelse begyndte at blive aktuelt, hvilket naturligvis i høj Grad vilde bidrage til at bringe Kobberpriserne i Fare. Man vidste endvidere, at Kobberudførslen til de oversøiske Lande tog af og vel ogsaa, at Jernet saa smaat begyndte at gøre Kobberet Rangen stridig. Hertil kom saa, at Holland—England truede Handelsforbindelsen mellem Sverige og Spanien, og den med Kampene i Tyskland følgende Depression gjorde ikke Forholdene bedre.

Gustav Adolfs Kobberpolitik var et Modtræk mod denne Udvikling, Kobbermyntningen altsaa et Led heri samtidig med at man bødede paa den Mangel paa Omsætningsmidler, som Landet vitterlig led under. Den ²²/₈ 1625 skrev Kansleren fra Lejren ved Birsens til Hofmarskal Dietrich von Falken-

¹ Wolontis lægger i sit anførte Arbejde betydelig Vægt paa Verdenspriserne paa Garkobber, d. v. s. Amsterdampriserne. Derimod har han ikke Noteringer for Pladekobber o. a. forarbejdet Kobber, skønt disse Sorter spiller en betydelig Rolle, ligesom der findes langt flere Noteringer for dem end for Garkobber. Han tror endvidere, at Ungarske Plader er et særligt svenskt Fabrikat, medens Forholdet er det, at Hamborgske og svenske ungarske Plader noteres sideløbende paa Amsterdamlisterne. Hertil kommer, at hans Opgivelser m. H. t. hvad der findes af Prismateriale i Amsterdam er ufuldstændige. Der gives Kurslister over svensk Garkobber fra 1624 og 1625, endvidere Noteringer fra 1640, 1646, 1648, 1651, 1652, 1653 og 1654, endvidere adskillige fra 1664—1719, som han ikke har benyttet. Dette Materiale fra Amsterdam vil sikkert kunne udvides betydeligt ved Undersøgelse i andre Landes Arkiver og Biblioteker.

² Van Veen: Louis de Geer 1587—1652 p. 133. Amsterdam 1935.

berg, at man som Følge af Kobberprisens Fald i Tyskland maatte forsøge at faa en bedre Pris i Spanien for at holde Kobberprisen, og hvis dette ikke lod sig gøre, burde Udmyntningen indskrænkes saa Landet ikke skulde oversvømmes med Kobbermynt, og denne devalueres. Et Prisfald vilde, sagde Kansleren, baade skade Staten og Kobbermønten¹. Man forsøgte saa at skabe en direkte Handelsforbindelse mellem Spanien og Sverige og anmodede Englænderne om Fripas for Kobber til Spanien under Stridighederne mellem Holland—England og Spanien. I 1625 havde Englænderne og Hollænderne sluttet en Traktat mod Kejseren, og man meddelte nu Svenskerne, at Fundamentet for dette Forbund var at fratage Spanien al Tilførsel, af hvilken Grund man heller ikke kunde tillade Overførsel af svenske Kobberladninger til dette Land². Man maatte altsaa konstatere Prisfald paa det tyske Marked uden at være i Stand til at kunne hævde eller udvide det spanske.

Udmyntningen kom i første Omgang ikke til at betyde ret meget som Hjælp til Bedring af Situationen og var i 1625 langt mindre end beregnet. Det viste sig, at man i høj Grad havde overvurderet den Hurtighed, hvormed det tekniske Apparat kunde bringes til Veje, tilmed indtraf der Uheld paa Grund af Stormflod. Først i 1626 kom der mere Gang i Foretagendet. Kobberpriserne var faldende, og Kobberkompagniet, der ikke maatte sælge under 150 Daler pr. Skippund, satte nu Kraft paa Udmyntningen, som i 1626 beløb sig til 7255 Skippund mod 2217 Aaret forud. Der kom nu Agio paa Kobbermønten i Sverige og hist og her begyndte Bønderne at knurre³, og ogsaa Krigsfolkene i Lifland, der fik deres Sold udbetalt i Kobber, gjorde Ophævelser. Det fremmede Krigsfolk, skrev Jacob de La Gardie fra Riga den 25/5 1626 til Kansleren, besværer sig højt og lader udtrykkelig høre, at de for Kobbermønt ikke kunde eller vilde tjene

¹ A. O's B. I. III. p. 149 ff.

² A. O's B. II. III. p. 89.

³ Wolontis p. 65.

længere, fordi de paa Grund af Dyrtid kun fik det halve for deres Kobberpenge¹. Da Kobberkompagniet ikke kunde svare til de Krav, der fra Kronens Side stilledes til det, og man ikke paa anden Maade kunde skaffe Udveje til Financiering af Operationerne i Lifland, som nu for Krigsfolkets Vedkommende maatte betales i Sølv, blev der af Kompagniet udskibet 3000 Skippund Raakobber; disse maatte deponeres som Sikkerhed for laante Penge, Pladekobberet kunde man ikke anvende for Udmyntningens Skyld². Paa den Maade skaffede man sig saaledes Lejlighed til at trække Veksler paa Holland.

Udmyntningen i 1627 var kun ringe, idet den kun androg 2518 Skippund. Aarsagen hertil var for en Del af teknisk Art, idet Hammerværkerne producerede for lidt, saaledes at der klagedes over stor Pengemangel baade ved Hæren og i Sverige³. Som det foregaaende Aar deponerede man paa Kraft Kobber i Amsterdam, hvorpaa man saa trak Veksler. 1627 var forøvrigt et Aar, der maatte bekræfte Kongen i hans Syn paa Kobberet som Magtfaktor ogsaa i det politiske Spil. Hollandske Sendebud henvendte sig i Dirschau til Kongen og anholdt om, at man ikke solgte Kobber til Spanien, da det var Hollænderne »og de andre af dette Parti» til stor Skade, men Spanierne til stor Fordel. Der maatte, sagde de, kunde findes et Middel til at holde Priserne oppe. Hertil svarede Kongen, at Kronen lagde stor Vægt paa fri Kobberhandel, men var rede til at forhandle om Sagen, saafremt det kunde ske paa billige Konditioner og Hollænderne vilde traktere paa Staternes eller paa Kompagniernes Vegne⁴. Forhandlingerne løb imidlertid ud i Sandet; Kansleren skrev fra Haupt i et Brev til Kongen den 2/8 1627, at de hollandske Gesandter endnu ikke havde faaet Besked angaaende Kobberhandelen fra Holland, de sagde som i Dirschau, at

¹ A. O's B. II. V. p. 399.

² A. O's B. II. X. p. 288.

³ A. O's B. II. III. p. 133.

⁴ A. O's B. I. III. p. 556 ff.

de vilde formode en god Resolution fra Amsterdam¹, men denne kom aldrig. Der er ingen Tvivl om, at Kongen har været mere end ivrig efter at faa en Overenskomst i Stand paa det daværende Tidspunkt, idet Spanien fra Midten af 1626 havde forladt Kobbermønten, saaledes at det var af stor Interesse at faa Rekompensation for det mindre Kobberforbrug i dette Land.

I Aarene 1626—1629 laa Kobberprisen fremdeles lavt, hvilket havde til Følge, at der udmøntedes store Mængder, i 1628 7486 Skippund og 1629 6435 Skippund². Sveriges Kobberproduktion udgjorde i 1628 11600 Skippund, og det var saaledes en meget betydelig Del af denne, der blev udmøntet. Med den stærke Førøgelse af Kobbermønten fulgte nu Rystelser i Pengevæsenet, først og fremmest i Østersølandene, hvorhen Kobbermønten stadig blev ført i store Mængder. Den ²³/₂ 1628 blev 200000 Daler i Kobbermønt sendt til Preussen, samtidig med at Kansleren fik Forbud mod at trække Veksler paa Holland³. Agioen blev imidlertid mindre længere hen paa Aaret, og ¹⁰/_s 1628 meddelte Kansleren Kongen, at Kobberpengene fandt udmærket Anvendelse i Tyskland, Königsberg Købmændene modtog dem vel, de benyttedes i de omliggende Fyrstendømmer, og naar den lithauiske Handel igen kom paa Fode, haabede han, at Forholdene vilde blive endnu bedre⁴. I det hele taget synes dette Aar at have været præget af stærk Optimisme, Kongen inspicerede i Begyndelsen af Aaret Kobberbjerget og fandt alt vel samt god Fremgang i Produktionen⁵. Samme Aar overtog Kronen Kobberkompagniet. Paa det Tidspunkt, da Kursen paa Kobberpenge bedredes i Tyskland, haabede man paa, at det vilde være muligt at tvinge de tyske Fyrster og Stæder til at indføre Kobbermønt, og man vilde saaledes ikke blot faa Erstatning for det spanske Marked men tillige sikre svensk

¹ A. O's B. I. III. p. 602.

² Wolontis p. 66.

³ A. O's B. II. I. p. 385.

⁴ A. O's B. I. IV. p. 205.

⁵ A. O's B. II. III. p. 144.

Kobber et fast og stort Afsætningsfelt. Forudsætningen for en saadan Politik var naturligvis, at man kunde beherske Kobbermarkedet, og det mente man fra svensk Side at have Udsigt til, saafremt Fyrsten af Siebenbürgen vilde ingaa et Forbund med Sverige, idet disse to Magter tilsammen beherskede Kobbermarkedet og bestemte Verdensprisen. I en Skrivelse til det svenske Sendebud til Siebenbürgen hedder det bl. a., at han skal fremføre følgende:

Habent hi duo Principes maximam cupri partem totius Europæ in sua potestate, ac si conspirant et consiliis se mutuo juvent, possunt id orbi obtrudere, sub quo pretio placuerit . . .

Quo casu non est dubitandum, quin sicuti hi duo Principes soli habent cuprum Europæ in sua potestate, ita quoque habituri sint eius pretium, atque sicuti Hispanus orbi per argentum, ita hi per cuprum sint dominaturi¹.

1629 var et sort Aar for svensk Kobberpolitik, og Faldet i Kobbermøntens Værdi i Tyskland var meget stort samtidig med, at Kobberpriserne i Amsterdam og Hamborg laa langt nede. ²⁸/_s 1629 anførte Kansleren over for Kongen, at Kobbermøntens slette Stilling i Tyskland skyldtes, at Preussen var helt oversvømmet dermed. Soldaterne knurrede dog øjensynlig mindre end Kansleren havde ventet, idet de efter hans Angivelse ventede bedre Kaar ved Kongens Ankomst². Antagelig har Lejetroppersnes forholdsvis store Fromhed ikke været uden Forbindelse med Christian IV:s Afdankning af hans tyske Lejetropper³. Der var et stort Udbud paa Markedet, og dette muliggjorde bl. a. for Gustav Adolf at hverve Tropper med Kobberpenge. Christian IV:s Fiasko i den tyske Krig synes saaledes i 1629 at have været til nogen Fordel for Svenskekongen. Fra Efteraaret 1629 fandt Kobberpengene Vej til Amsterdam. Falkenberg klagede Gang

¹ A. O's B. I. IV. p. 196 og 197.

² A. O's B. I. IV. p. 435.

³ A. O's B. I. II. p. 498.

paa Gang over, at Kobberhandelen stod stille, og der kom saa gruelig mange Kobberpenge til Amsterdam fra Sverige og Tyskland, at de ikke alle kunde sælges¹. Det betænkelige i Situationen gav Axel Oxenstierna Anledning til at fremsætte sine Tanker om Kobbermønten over for Kongen. Kansleren anførte, at Kobbermyntningen var en god Invention til at underholde Staten og hjælpe os af vor Pengenød. Men Sagen var dog ogsaa forbundet med visse Vanskeligheder. Derefter fastslaar Kansleren, at Kobbermønten efterspørges i andre Lande i dets Forhold til Guld og Sølv², at det med andre Ord ikke kan nytte at sætte Kobbermønten over dens virkelige Substansværdi, et System, der vandt Terræn efter 1629.

1630 mistede Sverige enhver Illusion om at kunne rette Kobbermarkedet ved Hjælp af Udmyntnings- og Deponeringspolitik. Fra Aarets Begyndelse indløb der sørgmodige Bulletiner fra Amsterdam. ⁹/₁ 1630 skrev Falkenberg, at der kom saa mange Penge fra Sverige, Preussen og Lifland, at intet andet Kobber kunde sælges³, og ²³/₂ berettede han, at ungarsk Kobber over Danzig gik til Lübeck uden at betale Told, hvorved man ødelagde Markedet komplet. Det var nødvendigt, at svenske Skibe satte en Stopper for denne Trafik. Gud give, det ikke sker, lød Klagesukket fra den svenske Resident i Holland⁴. ³/₄ skrev Kansleren fra Elbing til Kongen, at man ikke burde sende mere Kobbermønt til ham end til Betaling af den Gæld, der var stiftet i samme Valuta, da Priserne paa Kobbermønt faldt stærkt. Over for Soldaterne havde den mistet ethvert finansielt Formaal, og Axel Oxenstierna maatte meddele Kongen, at han havde maattet kontentere Soldaterne, der var tyske Ryttere, og Krigsfolk for den Dyrtid, som alle Foranstaltninger, Trusler imod Købmænd og ildesindede Personer til Trods ikke kunde hindre⁵. ⁸/₄ maatte Kongen give Lov til at sælge 1—2000

¹ A. O's B. II. XI. p. 568. 570. 574.

² A. O's B. I. V. p. 742.

³ A. O's B. II. XI. p. 578.

⁴ A. O's B. II. XI. p. 583.

⁵ A. O's B. I. V. p. 257.

Skippund til en Pris af 65 rdl. pr. Skippund Pladekobber og 58 rdl. for Garkobber¹, men den ³⁰/₄ maatte han fra Fischhausen meddele, at der ikke fandtes nogen, som vilde tage Kobberet til den Pris². Da der stadig var Vanskeligheder med Financiering af det tyske Rytteri, endte det med, at Salget blev overladt Kansleren³. Værre blev det, da Kongen maatte erkende, at det tyske Krigsbudget var sat for lavt, og han maatte derfor ⁴/₈ anmode Oxenstierna om at sælge Kobberet til den Pris, han kunde faa⁴; allerede forinden havde han erklæret sig enig med denne i, at der ikke burde sendes flere Kobberpenge til Preussen, før Pengene havde faaet deres rette Værdi⁵. Kobberet forsøgte Kansleren dels at blive af med i Elbing dels i Lübeck, hvor det deponeredes⁶, endvidere pantsattes et Parti paa 200 Skippund til en Købmand i Danzig mod en maanedlig Rente af 1 %⁷, men det var langt mindre, end hvad man havde haabet at kunne pantsætte og faaet Løfte om. Danzigerkøbmanden trak sig imidlertid tilbage, da der indløb Meddelelse fra Amsterdam om, at Priserne faldt paa Kobber. Det var under disse Omstændigheder, at han anbefalede Kongen at trække sig ud af Kobberhandelen og sætte Told paa Kobberbjerget; som Forholdene laa, var det snart lige galt, om Staten solgte eller deponerede. ⁶/₁₂ blev der dog i Tyskland deponeret 292 Skippund — raa som Gar —, et Bevis paa, hvor utryg den finansielle Situation var, fordi Kobber havde svigtet⁸. Udmyntningen i 1630 androg 3,483 Skippund af en Produktion paa 12,900.

⁴/₁ 1631 udtrykte Axel Oxenstierna over for Kongen, at han altid havde tvivlet om dennes Maade at holde Kobberet i Pris paa. ¹⁶/₂ meddelte Kansleren fra Elbing, at Tol-

¹ A. O's B. II. I. p. 579.

² A. O's B. I. V. p. 295.

³ A. O's B. II. I. p. 622.

⁴ A. O's B. II. I. p. 627.

⁵ A. O's B. II. I. p. 571.

⁶ A. O's B. I. V. p. 356 og 539.

⁷ A. O's B. I. V. p. 634.

⁸ A. O's B. I. V. p. 706.

den paa Kobber var blevet fordoblet¹, og for at holde Udbuddet nede fortsattes Depot-Politikken, da Kongen formentede, at Krigen snart vilde ophøre, og der saa kunde findes et Middel til at faa det i sin rette Pris igen; man forhandlede med Frankrig og haabede, at det vilde gaa bedre, naar man først fik Kobberet fri af Købmændenes Hænder². Imidlertid maatte man under den finansielle Tvangssituation fortsætte med Deponeringen, og for at skaffe Midler at trække paa ansaa man det for bedst, at hele Kobberforraadet blev administreret og deponeret gennem Erik Larsson i Amsterdam³, hvortil ogsaa Depotkobberet i Danzig sendtes⁴. Det er Synd at sige, at denne modtog det med særlig Begejstring. Gustav Adolfs Bestræbelser for at finde Afsætning i Tyskland saavel som alle hans store Planer om gennem Forhandling med de tyske Fyrster og Stæder at hæve Kobberets Pris ved Indførelse af Kobbermønt og deraf følgende faste Køb af Kobber slog fejl⁵. Under de forvirrede Forhold, hvor Handelen laa nede, spillede det kun en lille Rolle, at man paa bedste Vis søgte at kombinere Krigsførelsen med Chikane over for tysk og ungarsk Kobber. Markedet i Tyskland var ikke optagelsesdygtigt i større Udstrækning, og Resultatet blev derfor, at man sendte Kobber i udstrakt Grad fra Tyskland til Holland. Øresundstoldregnskabene, der endnu for Kobberet giver et nogenlunde om end ikke helt tilforladeligt Billede af Situationen, viser at Væksten i det forarbejdede Kobber, der sendtes søværts vestpaa, var enorm. Erik Larsson, der næppe kan antages udelukkende at have tænkt paa Kronens Interesser, men vel ogsaa var personlig engageret, kan ikke med Begejstring have set paa, at der i 1631 gik 10,000 Skippund forarbejdet Kobber gennem Sundet mod 3,700 Aaret forud, idet man maa gaa ud fra, at Størsteparten af

¹ A. O's B. I. VI. p. 138.

² A. O's B. II. I. p. 689.

³ A. O's B. I. VI. p. 289.

⁴ A. O's B. I. VI. p. 194.

⁵ Fr. Bothe, Gustav Adolfs und seine Kanzlers wirtschaftspolitische Absichten auf Deutschland. p. 82 ff. Frankfurt 1910.

dette, om end ikke det hele, havnede i Amsterdam. Hertil kom saa, hvad der tilførtes landværts fra Tyskland; der gik fra gammel Tid en saadan Handelsvej over Lübeck—Hamburg til Amsterdam. For det Kobber, der sendtes ad Søvejen gennem Sundet, ser Billedet saaledes ud som Tab. viser¹.

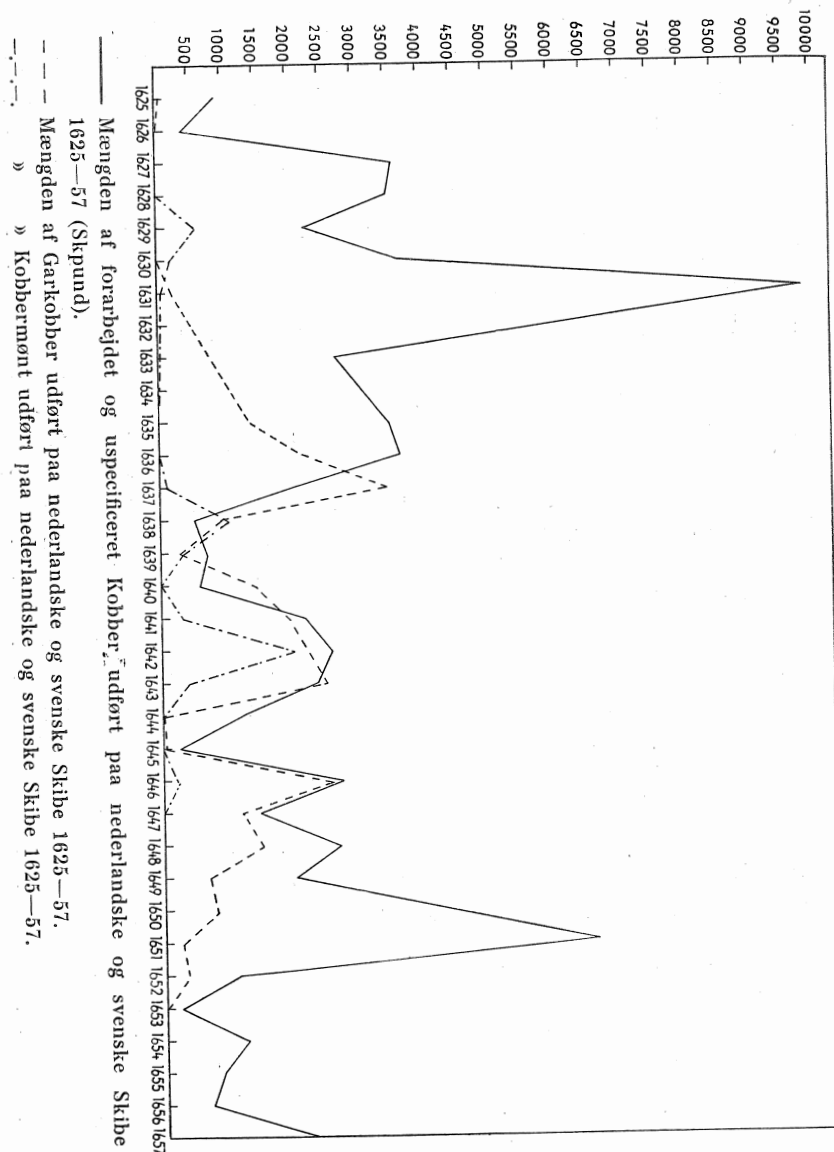
Erik Larsson, som havde at varetage Sveriges Kobberinteresser i Amsterdam, foreslog, at man hellere skulde lade Kobberet blive i Danzig og der betale 1 Aars Rente for ikke at trykke Priserne i Amsterdam², men Kansleren har aabenbart ikke ment, at der i denne By var Grundlag for en Deponering, som kunde give det, Sverige først og fremmest trængte til, nemlig Sølv mønt. $\frac{6}{8}$ sendte han et mistrøstigt Brev til Kongen, hvori han gjorde opmærksom paa, at Kobberet sank længere Aar for Aar, saalænge Krigen varede og forstyrrede Handelen. Det ungarske Kobber, sagde han, blev udbudt i Danzig til 40 rdl. Skpundet., men uden at finde Købere³. Sveriges Stilling paa det europæiske Kobbermarked var saaledes alt andet end dominerende, og den finansielle Situation anspændt til det yderste. $\frac{2}{10}$ beklagede Erik Larsson sig over, at man i Sverige betalte hollandske Bønder og andre med Kobber, som de saa solgte til Underpris i Amsterdam, og i November gentager han Klagen, idet han samtidig giver Luft for sin Utilfredshed med hele Deponeringspolitikken. I 1628, siger han, skulde man have solgt det deponerede Kobber for 60 rdl. pr. Skpund Pladekobber og 50 rdl. for Garkobber⁴. Man forstaar Erik Larssons Synspunkter: det inkonsekvente i at man drev Depo-

¹ Kurverne er udarbejdet efter Varetabeller A, Tabel 3. Grundet paa de ret mangelfulde Specifikationer maa de absolutte Tal for Garkobber og Kobbermønt tages med alt muligt Forbehold. De er ganske givet for smaa. Det har været umuligt at adskille uspecificeret og forarbejdet Kobber, da Specifikationerne ikke opgiver forarbejdet Kobber i Vægt, men i Stykker. Det ses dog, at Mængden af det Kobber stiger stærkt i Løbet af Perioden. Jfr. iøvrigt om Øresundstabellernes Kildeverdi Aksel E. Christensen i Historisk Tidsskrift X, 3, p. 112 ff., samt Forordet til Tabeller over Varetransporten A, p. IX ff.

² A. O's B. II. XI. p. 499.

³ A. O's B. I. VI. p. 409.

⁴ A. O's B. II. XI. p. 450.

neringspolitik samtidig med, at Hollændere i Sverige kunde faa Kobber til en Pris, som gjorde denne Politik illusorisk. Hertil kom saa, at den deprecierede Kobbermønt stadig

strømmede til Amsterdam; $\frac{12}{4}$ skrev Erik Larsson till Kansleren, at Kobbermønten kunde faas 10—15 % billigere end andet Kobber, og var anvendelig til Messingbrug og andet Kobberarbejde ¹.

Under disse Forhold indstillede man den stærke Kobberudmyntning, denne udgjorde i 1631 kun 1,082 Skpund af en Produktion paa 11,200 Skpund. $\frac{27}{8}$ meddelte Axel Oxenstierna Pfalzgreve Johan Casimir, at man maatte bekende, Kobbermønten kunde være til stor Nytte eller Skade alt efter den Maade, den menageredes paa ². At den store Udmyntning i de foregaaende Aar havde været til Skade, var han ikke i Tvivl om, og Kongen gik ind paa hans Synspunkter. $\frac{14}{9}$ udtalte Gustav Adolf, at da Kansleren berettede om Kobbermøntens Skadelighed og Ikke-Brugbarhed, maatte man skaffe andre Betalingsmidler, idet dog Kobbermønten stadig skulde benyttes som Haandpenge ³.

1632 bedredes Forholdene paa Kobbermarkedet meget betydelig, jeg skal om lidt komme ind paa, hvad Aarsagen var hertil, medvirkende var ialfald sikkert den forholdsvis beskedne Udmøntning af Kobber, ialt 4,118 Skpund Kreuzermønt bestemt til det tyske Marked, som Gustav Adolf stadig haabede at kunne faa Haand i Hanke med. 1633 udmyntedes ialt kun 77 Skpund. Under de gode Konjunkturer, hvor Kobberet naade helt op i 75 rdl. pr. Skpund, begyndte Likvidationen af Deponeringspolitikken, og dette tiltraadtes af selve Kongen. Efter dennes Død meddelte Axel Oxenstierna Rigsraadet, at Kongen havde givet Befaling til, at al Kobberet skulde sælges, og det i Hamborg deponerede var allerede solgt. Det er velkendt, hvordan Kansleren af Forsigtighedsgrunde holdt Salget tilbage en kort Tid efter Kongens Død, for at afvikle i 1633, hvor Konjunkturerne fremdeles laa ret gunstige. Forøvrigt er det interessant at se, hvorledes Kansleren forsøger at faa oprettet et Kompagni, der skal overtage Depotkobber i Amsterdam

¹ A. O's B. II. XI. p. 442.

² A. O's B. I. VI. p. 444.

³ A. O's B. II. I. p. 743.

og holde Kobberet tilbage, til der kan opnaas en højere Pris¹, altsaa en Fortsættelse af Deponeringspolitikken. Det var en stor Lykke for Sverige, at hans Plan mislykkedes, idet Priserne i Stedet for at stige ret hurtig sank for ikke at naa op paa Højde med 1632, et Moment, der ikke tages i Betragtning, naar hans økonomiske Indsigt berømmes i Sammenligning med Gustav Adolfs. I den Forbindelse bør det ogsaa fremhæves, saaledes som jeg tidligere har anført, at Axel Oxenstierna i 1628 var grebet af en Optimisme, der ikke var væsentlig forskellig fra Kongens.

Vi kan altsaa fastslaa, at Højkonjunkturen fra 1632 i høj Grad lettede Likvidationen af Gustav Adolfs Deponeringspolitik. Paa den anden Side maa det samlede Overblik over Kobberpolitikken fra 1625—1633 give til Resultat, at hans Hensigt dermed slog fejl. Det lykkedes ham ikke at udvide Produktionen og samtidig holde Kobberprisen paa et højt Niveau. Hans Politik stemples derfor som Regel som forfejlet og navnlig gaar Wolontis ud fra et rent teoretisk Grundlag haardt i Rette med ham og levner ikke hans Opfattelse af Situationen ret megen Ære². Jeg skal i det følgende paavise, at Wolontis ikke er i Stand til at fælde en retfærdig Dom, fordi han dels ser for teoretisk paa Spørgsmaalet, dels kender for lidt til de Ting, han skriver om, da han udelukkende arbejder med svenske Kilder uden Kendskab til det Verdensmarked, som han stadig opererer med i sin Fremstilling.

Den svenske Hovedkilde til Bedømmelsen af Kobberpolitikken er Axel Oxenstiernas Betænkning af 1630, og vi maa derfor undersøge denne Kildes indre Værdi. Lad os se, hvad Oxenstierna siger om Grunden til, at Kobberpolitikken slog fejl. Som Aarsagerne til, at Kompagniet ikke var i Stand til at »sætte Verden dets Pris», anfører han først og fremmest, at det ikke har været saa villigt Aftræk paa Kobber i Verden, som kunde faa det til at stige eller holde Pris, siden at Kongens og Kronens Vilkaar ikke var saa-

¹ A. O's B. I. VII. p. 707.

² Wolontis p. 73 ff.

ledes, at man har kunnet holdet Kobberet liggende, og endog med stor Skade og Afsavn; saa er dog Købmændene, i hvis Hænder Kobberet kommer, saa kloge og have intet andet at tænke paa, end at de alligevel direkte og indirekte turberer Desseninen og drager selv Mosten deraf. Deposito-politikken skader mere end den gavner, fordi Købmændene ligger og gaber over Kobberet, saasom en Ulv over et Lam. Med Hensyn til Kobbermønten er Forholdet det, at saalænge Kobberet stod i Pris, og Udmøntningen var saa lille, saa det alene hjalp den gemene Mands Tarv, og man tillige kunde faa Sølvmønt, var det godt, men da Prisen paa Kobberet faldt, drog det Mønten med sig, og Mængden har i lige Maade bragt det under sit Slag. Den rette Aarsag til Kobberudmyntningen har været, ikke at man fandt Kobberet bekvemmere end Guld og Sølv, men at man ikke har kunnet faa saa meget af disse Metaller, som man behøvede, og at man derved kunde undgaa at sælge Kobberet til Underpris. Naar ingen af disse Grunde bestaar, bør man heller have Guld og Sølv for deres Bekvemmeligheds Skyld, Kobberet maa man saa sælge til den Pris, som Verden estimerer, gør man det, er det ikke at sælge i »Vanbyrd», idet man ikke kan regulere Kommerciens Gang, der maa rette sig efter Tiden og Løbet. Endelig fremsatte han sin kendte Plan om at sætte Told paa Kobber ved Bjerget og Søtold ved Havnene, størst for Raakobber, nemlig 10 rdl. medens den kun skulde være 3 rdl. pr. Skpund for Garkobber og 2 rdl. for Pladekobber og Messing. Denne Told skulde saa gøres til en sliding scale, afbalanceret efter Priserne paa ungarsk og mansfeldsk Kobber. Hvad endelig det ringe Aftræk af Kobber angik, anfører han som Grund, at Verden blev sat i den Postyr, at al Handel og Vandel laa nede, og Spanien ophørte med Kobbermønt, hvorved Kommissionerne i Kobber ophørte. Endvidere fremfører han sine kendte Betragtninger om at give Kobberet fri, det vil sige ikke gøre Driften til et indenlandsk Monopol, medens et udenrigs Kompagni efter hans Mening ville være til stor Nytte.

Det fremgaar af Oxenstiernas Betragtninger, at han nok er Modstander af Deposito-Politikken, men paa den anden Side mener, at man godt kan søge at skabe højere Priser — ganske vist under meget uklare Udtryk og ikke helt i Samklang med hans Udtalelser om, at man skal sælge Kobberet til Verdenspris. Hvad Udmyntningen angaar, er hans Mening den fuldt ud korrekte, at overdreves en saadan, vilde den virke stik imod sin Hensigt. Mest interessant er imidlertid hans Opfattelse af, hvad der har hidført et Fald i Kobberets Pris, nemlig at Handel og Vandel laa nede, og Spaniens mindre Kobberforbrug tillægges en alt afgørende Betydning. Det samme Synspunkt deles af alle senere Historikere, saaledes at Kanslerens Betragtninger indtil Dato er blevet staaende ubestridt.

Det er karakteristisk for Oxenstiernas Betragtninger, at han, naar han opgør Grundene til Kobberpolitikens manglende Sukces, udelukkende hæfter sig ved det europæiske Marked; han fastslaar, at det man vilde, var at sætte Verdens Pris. Det er den Opfattelse, som Gustav Adolf adskillige Gange gav Udtryk for, saaledes over for en Gesandt i 1625. Han mente, at intet andet Land end Sverige i Længden kunde dække Kobberforbruget i Spanien, og hans Deposito-Politik er paabegyndt ud fra den Forudsætning, at Sveriges Magtstilling paa Kobbermarkedet var saa stærk, at det i det lange Løb vilde vise sig umuligt at gøre det Rangen stridig. Der er derfor heller ingen Grund til at antage, at hans Politik i det tyske Spørgsmaal paa dette Tidspunkt var bestemt af Kobberinteresser. Ahnlund har forøvrigt paa vist, hvorledes det først og fremmest var det polske Spørgsmaal, han havde sin Opmærksomhed henledt paa; at Kobberet senere kom til at spille en Rolle i hans tyske Politik, er en anden Sag. 1625 var Optimismen et fremherskende Træk i svensk Kobberpolitik og ikke med Urette: endnu havde Spanien Kobbermønt, og man omgikkes med Planer om at søge en saadan indført i England og Holland; endvidere var det evident, at den tyske Kobberproduktion var i Aftagende. Indtil 1629 var Stillingen langt fra afklaret, og

det er først med dette Aar, at Vanskelighederne for Alvor begynder.

For at forstaa Kongens Optimisme, maa man kaste et Blik paa Udviklingen paa Kobbermarkedet i Tiden fra 1610—1625. Det viser sig da, at der har fundet en meget betydelig Prisstigning Sted. Aarsagen hertil maa foruden i den spanske Kobbermøntning ses i Forbindelse med den mægtige Vækst i den oversøiske Handel, som fandt Sted netop disse Aar. De store Aftagere af Kobber var bl. a. det hollandske ostindiske Kompagni, og fra 1621 tillige det vestindiske Kompagni. Fra Ostindien hjembragte to Skibe i 1614 Varer til en Værdi af 434,000 Gylden, i 1626 bragte ti Skibe Varer til et Beløb af 1,926,000 Gylden¹, hvilket viser denne Handels enorme Vækst. 1621 stiftedes det vestindiske Kompagni med et Fond paa 7,2 Millioner Gylden, det udrustede i Tiden fra 1623 et overordentlig stort Antal Skibe², og Kobberet fandt Anvendelse dels som Materiale til Skibene, til Kanoner og som Salgsvarer. Hvor meget Kompagniernes Forbrug af Kobber har betydet, gav Gustav Adolf Udtryk for i 1627, da han under Forhandlingerne om Kobberhandelen vilde traktere med Folk, der repræsenterede Staterne eller Kompagnierne.

Imidlertid skulde disse Kompagnier fra at have været store Aftagere af svensk Kobber blive dem, der ødelagde dettes Position paa det internationale Marked. 1609 var det ostindiske Kompagni kommet i fast Forbindelse med Japan og havde anlagt et Faktori. I de følgende Aar fik man fast Fod i Persien. Fra 1623 etableres en Kobberhandel over Surat og Batavia. Det er den hollandske Overkøbmand i Gambon ved den persiske Bugt, der meddeler, at der i Persien kan afsættes rødt japansk Kobber, og dette Aar

¹ Wilburn: Oriental Commerce. II. p. 373. London 1813.

² Onslow Burrish: Batavia illustrata. II. p. 333 ff. London 1728 og M. Janiçon: Etat Présent de la Republique des Provinces-Unies et des Pais qui en dependent. p. 390 ff. Haag 1755. Den i Stockholm i 1731 udkomne Hollands Stats och Commerce spegel er faktisk en Afskrift af Onslow Burrishs Værk.

kommer de første Sendinger. 1624 solgtes et mindre Parti japansk Kobber med nøjagtig 100 % Fortjeneste. Samtidig meddelte Overkøbmanden i Isphahan Generalguvernøren i Batavia, at Kobber i Persien kunde konsumeres i stor Mængde, og Bevindthebberne i Amsterdam begyndte nu for Alvor at interessere sig for det japanske Kobber. ^{1/11} 1624 underretted de Generalguvernøren i Batavia om at det japanske Kobber var solgt med god Fortjeneste i Persien. Man bad derfor Excellencen lade Amsterdam vide, om det var muligt at sende store Kvantiteter til Persien, saa Handelen kunde drives med disse Varer, hvorved man vilde spare kontante Penge og faa stor Gevinst. Men samtidig maatte naturligvis de høje Priser paa Kobbermarkedet i Amsterdam ogsaa bringe samme Bevindthebberne i Tanker om at benytte det japanske Kobber paa det hjemlige Marked. ^{24/12} tilskrev de Generalguvernøren, at man til en bestemt Pris, nemlig 31 à 32 Gylden pr. cento, maatte købe 2 à 300,000 Pund til Persien og lige saa meget til det nederlandske Marked ¹. Det japanske Kobber deltog altsaa fra nu af i Prisdannelsen paa det europæiske Marked.

1628 foreligger mig bekendt den første Efterretning til Kongen om det japanske Kobbers Indflydelse paa Prisdannelsen. Det er vist nok i det hele taget et Spørgsmaal, om det svenske Efterretningsvæsen i Amsterdam har været af særlig fremtrædende Kvalitet. I Oktober 1632 skrev Falkenberg saaledes fra Amsterdam, at han ikke kunde finde ud af, hvordan Kobbermarkedet egentlig laa; i denne vidtløftige Stad, siger han, er det umuligt at komme til den rette Sandhed, og Kobbertransaktionerne skete stundom under anden Mands Navn ². Nu er det muligt, at Falkenberg ikke har haft alt for gode Forbindelser. Hans Forgænger med Hensyn til Varetagelse af Kobberinteresser i Amsterdam, Erik Larsson, skrev den ^{3/2} 1633, at Falkenberg laa i Processer med alle Folk fra de store til de ringeste »Dragers» og tilbragte Dagen paa Raadhuset, hvad enhver ærlig Mand skrækker at

¹ Dunlop: Bronnen Tot, De Geschiedenis de Oostindische Compagnie in Perzie. I. p. 19, 28, 42, 84—85, 122 og 125. S.-Gravenhage 1930.

² A. O's B. II. XI. p. 616.

have noget at gøre med ham ¹. Om de store Kompagniers Transaktioner har man næppe kunnet faa klar Besked, og det maa ikke glemmes, at de Folk, der var store maalt med en svensk Alen, ikke gjaldt slet saa meget sammenlignet med den hollandske Handels førende Skikkelser.

Vi kan med andre Ord fastslaa, at det japanske Kobber paa et højest generende Tidspunkt viste sig paa det hollandske Marked. I hvor store Kvantiteter har jeg ikke kunnet opklare — det vilde være en Opgave for en svensk Historiker at undersøge Indførslen af Kobber til Amsterdam — men som Heckscher har bemærket, var Kobberet en udpræget Spekulationsvare, og Manipulationer med selv smaa Partier kunde indvirke paa Prisdannelsen. Et Bevis herpaa har man bl. a. i Louis de Geers Spekulationsforretninger i 1633.

Forholdene var altsaa Gustav Adolfs Kobberpolitik yderst ugunstige; ikke blot laa Kommerciens nede, samtidig med at Spanien forlod Kobberet, men tillige trængte det japanske Kobber nu for første Gang frem paa det europæiske Marked. Ogsaa det vestindiske Kobber viste sig paa den europæiske Arena, i Sydamerika og Mellemerika fandtes uhyre rige, omend daarligt udnyttede Kobberlejer. Resultatet blev derfor, at Kompagnierne brugte mindre og mindre europæisk Kobber til deres Udrustninger.

Der er ingen Tvivl om, at den Højkonjunktur, som i 1632 lettede Afviklingen af Deposito-Politikken, ogsaa staar i Forbindelse med Udviklingen af Forholdene i Japan. I Aarene 1629—33 har vi ingen Efterretninger om japanske Forsendelser til Persien, dette hænger sammen med de Uroligheder i Japan, der med Mellemlum fortsattes i 1630'erne, og som i 1640 førte til en Omlægning af den japansk hollandske Samhandel. Faktoriet paa Firato blev nedlagt, og Handelen forlagt til Nagasaki ², hvor de hollandske Kompagniembedsmænd nærmest levede som Fanger. Som en Rekomensation for dette Fangenskab levnedes der til Gengæld

¹ A. O's B. II. XI. p. 493.

² Fr. von Siebold: Nippon. Archiv zur Beschreibung. VI, II p. 6 ff. Leyden 1832.

obs!
Se sid. 57

Kompagniet og dem meget store Fortjenester, de havde ene af alle Europæere Tilladelse til at drive Handel paa Japan, ligesom deres frivillige Fangenskab forsødedes gennem Tilstillelse af japanske Konkubiner. Handelen med Japan gav Kompagniet mere Fortjeneste end noget andet Kontor, 1638 naaede Omsætningen 2 1/2 Million Gylden. Japanerne var fuldkommen klare over, at Hollænderne ikke handlede med dem for deres blaa eller maaske snarere brune Øjnes Skyld; 1672 indskrænkedes deres Fortjeneste ved Indførelse af den saakaldte Taxatiehandel, og i 1685 fastsattes et Maksimum for deres Forretningers Omfang, men trods disse Indskrænkninger, gav Handelen stadig stor Gevinst¹, takket være bl. a. Kobberet, som var af fortrinlig Kvalitet, og har faaet Prædikatet »Verdens fineste Kobber»².

Efterhaanden synes det, som om Forstaaelsen af det japanske Kobbers Betydning for Prisdannelsen er gaaet op for dem, der manipulerede med Kobber for den svenske Krone. I Februar 1633 skrev Falkenberg fra Amsterdam, at han frygtede, at Hollænderne, hvis Prisen blev drevet for højt op, atter med stor Profit vilde hente Kobber fra Japan. Faktoren havde ligeledes hørt, at der fandtes godt Kobber i Vestindien, men det var ikke ført til Holland paa Grund af den lave Pris, Krigstilstanden og store Omkostninger. Den vestindiske Handel, siger han, drager ikke saa meget Kobber som tidligere, og han talte advarende om, hvad der kan ske, »efterdi Hollænderne og flere intet undlader, naar de kunne gøre det med Profit». Tilslut henstiller han til Overvejelse hvad der er klogest, at sælge meget til noget mindre Pris eller mindre til en ekstraordinær høj Pris³. Endvidere er han bekymret over det norske Kobber. 1/9 1633 skrev han, han frygtede det norske Kobbers Konkurrence paa det

¹ Pieter van Dam: Beschryvinge van De Oostindische Compagnie. 2. B. I. p. XVI. S.-Gravenhage 1931.

² Wilburn. Anf. Skr. p. 310 og Histoire Philosophique et Politique des Etablissements et du Commerce des Europeens dans les deux Indes par G. F. Raynol. I. p. 169. Geneve 1780.

³ A. O's B. II. XI. p. 640 ff.

hollandske Marked. Falkenberg havde prøvet det og fundet det mægtig godt, det vilde være skadeligt, udtalte han, om det norske Brug kom i fuld Gang, og med det rette skandinaviske Brodersind tilføjedes, at han vilde ønske, man kunde forhindre dette, medens Værket var nyt, og inden det var kommet i fuld Gang¹. Det norske Kobber var altsaa endnu en ny Konkurrent, dets Kvalitet var god og Mønstreret man opstillede for det norske Garkobber var, at det skulde være lig med Sveriges Garkobbers Prøve »udi Dyd og Værd»².

Falkenberg var i det hele taget yderst lidt tillidsfuld med Hensyn til det svenske Kobbers Magtposition; i adskillige Breve til Kansleren foreslog han, at man lagde det tyske Kobber alle mulige Hindringer i Vejen for at holde det væk fra det hollandske Marked. Desuden foreligger der fra Februar 1633 en yderst interessant Indberetning til Kansleren fra Louis de Geer. Han skriver heri, at han erindrer, hvorledes Kobberet steg i Pris, da han i sin Tid var i Rouen. Da kom der Kobber fra det vest- og ostindiske Kompagnie, særlig fra det sidste, hvad der foraarsagede Prisfald; dette blev sendt til Aix. Det er derfor nødvendigt, siger han, at have store Partier og true dem med at slaa Prisen ned, for at de ikke skal importere for meget. Endvidere anfører han, at Franskmandene og Englænderne handler med dem d. v. s. Kompagnierne. Det gælder om »ne reveiller le chien qui dort», altsaa ikke vække den sovende Hund, d. v. s. det japanske Kobber. Han foreslaar, at man skal vedblive at sælge Kobber, for naar Prisen stiger højt, giver den saa meget desto større Bagslag, naar »Overflødigheden» er der³. Louis de Geer er altsaa nu fuldkommen klar over, hvordan Situationen ligger, og hvor lidt dominerende med Hensyn til Prisdannelsen det svenske Kobber er. Men samtidig indeholder hans Udtalelser et Forsvar for Deponeringspolitikken. Han er naturligvis ikke blind for, at Oplagringen af Kobber i sig selv betyder eller rettere, naar man alligevel

¹ A. O's B. II. XI. p. 630 ff.

² Norske Rigsregistranter VII. p. 126 ff.

³ A. O's B. II. XI. p. 660 ff.

ikke kan beherske Situationen, kan betyde en Sænkning af Priserne, og altsaa komme til at virke stik imod sin Hensigt, men mener paa den anden Side, at man bør have de store Partier liggende i Amsterdam for at kunne trykke Priserne og derved undgaa et andet Onde, nemlig at det oversøiske Kobber oversvømmede det europæiske Marked. Det er Betragtninger, der har en solid Baggrund, om end det ogsaa er en Politik, som rummede betydelige Risikomomenter.

Vi kan altsaa fastslaa, at da Gustav Adolf lagde Planer for sin Kobberpolitik, regnede han med absolut Føje med et i alt væsentlig europæisk Marked, ovenikøbet fandtes der ikke ubetydelige Eksportmuligheder for det europæiske Kobber. Efter hans Mening laa Markedet nede, takket være Spaniens Forladen Kobbermønten og det store Afbræk, Kommercierne led under de stadige Krige. Det er, hvad de officielle svenske Kilder, først og fremmest Axel Oxenstiernas Beretning fortæller om svensk Kobberpolitik's kranke Skæbne. Jeg har vist, hvor utilstrækkelige de er til at give en Karakteristik af svensk Kobberpolitik paa Gustav Adolfs Tid.

Kanslerens Beretning er naturligvis subjektiv sand, men objektiv urigtig. Det er en skæv Bedømmelse af Gustav Adolfs Dispositioner paa dette Omraade at vurdere hans Politik ud fra dens Resultater. Man kan med Rette kritisere hans Optimisme med Hensyn til den hurtige Iværksættelse af Kobberudmyntningen. Hvad denne angaar, er det nu let at se, at den blev overdrevet og overskred, hvad Markedet kunde aftage. Paa den anden Side maa man skrive Gustav Adolf til Gode, at dette var et Spørgsmaal, der var vanskeligt at overskue. Han regnede baade med Sverige og med Tyskland, og det maa ikke glemmes, at navnlig Sverige havde Brug for Mønt, og at han med nogen Ret kunde haabe paa en Udvidelse af Kobbermøntens Brug i Tyskland, ligesom visse Foreteelser i England syntes at tyde paa Muligheder for Brug af Kobbermønt der. Men endvidere var Kobberudmyntningen et Instrument i hele Krigsfinansieringen, en Ting, man mente sig nødsaget til at gribe til, af hvilken Grund den ikke kan bedømmes ud fra udelukkende

tekniske Synspunkter. Man maa heller ikke lade sig forlede til at tro, at Udmyntningen under Gustav Adolf var saa overvættet stor i Forhold til senere Tider, navnlig ikke, naar man tager i Betragtning, at der var et Marked, som skulde mættes i 1625. Den totale Udmyntning 1625—31 udgjorde 30,400 Skpund, 1634—40 ikke mindre end 20,600 Skpund og 1652—58 32,875 Skpund. Ej heller fandt der nogen overvættets Udvidelse af Kobberproduktionen Sted i Aarene op til 1631. 1623 var Sveriges Kobberproduktion 10,200 Skpund og naaede 1630 op paa 12,900 Skpund for i 1632 at dale til 9,600 Skpund. Den virkelige Ekskolering af Bjerget fandt først Sted i Aarene fra 1649 til 1654, hvor Produktionen et enkelt Aar naaede op paa over 21,000 Skpund. Om nogen Overfyldning af Markedet i Forhold til tidligere er der slet ikke Tale. Det var saaledes ikke Tilførslen, men Efterspørgslen det først og fremmest saa ud til at være galt med, Deponeringspolitikken havde som Formaal at holde Varerne tilbage til Efterspørgslen steg. Hermed vilde Kongen imødegaa det Præfald, som satte ind efter 1625.

Det centrale i Bedømmelsen af Gustav Adolfs Kobberpolitik bliver imidlertid, hvor vidt han var i Stand til i 1625 at forudse et permanent Fald i Kobberpriserne. Det var først og fremmest det japanske Kobber, som var Skyld heri, om end naturligvis ogsaa andre Momenter gjorde sig gældende. Dette Spørgsmaal maa besvares med et afgjort Nej. Han regnede som alle andre, undtagen de hollandske Kompagnier og Kobberspekulanter, der vidste bedre Besked, med de europæiske Producenters dominerende Stilling. Men det var her som paa saa mange andre Omraader i det Aarhundrede, der fulgte efter Opdagelserne og Genopdagelsen af Vejen til Indien, en Tid, hvor Jorden hastigt skred bort under Fødderne paa Statsmænd og kuldslog deres Beregninger. I de Aar, Gustav Adolf drev Kobberpolitik, forandredes Markedet fra et europæisk til et Verdensmarked. Det er ikke længer de europæiske Kobberproducenter, der øver en absolut afgørende Indflydelse paa Prisen, men europæisk og oversøisk Kobber, der holder hinanden i Skak, saaledes at Prisen bestemmes af

begge i Forening. Der blev saa at sige gennem Tilførslen af oversøisk Kobber lagt Loft over Kobberpriserne, og den norske Produktion virkede i samme Retning. Om dette Forhold fortæller de samtidige officielle svenske Kilder os intet, og al Fremstilling af dette for hele den svenske Stormagtstid saa vigtige Spørgsmaal hviler paa disse. Forandringerne paa det internationale Marked har de svenske Historikere ikke faaet Øjet op for.

Men for at komme tilbage til Gustav Adolf: naar Verden forandres under ham fra samme Øjeblik, han traf sine Dispositioner, maatte han nødvendigvis komme til kort. Vi kan derfor ikke vurdere hans Politik ud fra rent teoretiske Synspunkter. Det var selve Tiden, den Tid, da Verden stadig blev større, der legede Kispus med ham som med saa mange andre daværende Monarker f. Eks. Christian IV. af Danmark. Det maa holdes ham som andre til Gode, at den Verden, de levede i, var under revolutionerende Omformning. Det er efter min Mening en af de største Fejl, Historikerne begaar, naar de betragter den Tid, at de bedømmer Statsmændenes Dispositioner, specielt deres økonomiske, ud fra rent moderne Synspunkter, hvilket uvægerligt fører til en skæv Bedømmelse. Hvordan Verden saa ud for Gustav Adolf, hvad angaar det svenske Kobbers Magtposition og hans Opfattelse deraf, viser de samtidige svenske Kilder os; hvordan den virkelig var, har jeg for dette Spørgsmaals Vedkommend søgt at vise. Det er alt for nemt, som Wolontis gør det, at stemple Kongens Politik som eventyrlig og stridende mod sund økonomisk Fornuft¹.

I Aarene efter Gustav Adolfs Tid afvikledes Kompagnipolitikken, og Deponeringen af Kobber som prishøjnende Foranstaltning; tilbage blev imidlertid Kobberudmøntningen, der til Tider var af meget omfattende Dimensioner og tjente samme Formaal som tidligere, nemlig dels Financiering af Krigsforetagender, dels selve Prisdannelsen — jeg ser her bort fra de interne Virkninger af Kobberpolitikken, som er

¹ Wolontis. p. 23.

behandlet udmærket andetsteds, navnlig af Heckscher. Hvad selve Priserne angik, naaede de kun enkelte Aar over dem i 1624, nemlig foruden i 1632 i 1665, 1671 og 1672 og omkring Aar 1700¹. De højere Priser paa svensk Kobber førte til, at den hollandske Efterspørgsel efter japansk Kobber voksede. Kompagniet købte 1666 10,070 picols², men havde ønsket et meget større Parti. Den stærke Efterspørgsel i Japan bevirkede forøvrigt en betydelig Prisstigning. Foruden det i Japan købte Kobber fik man næsten 24 Millioner Kobbermønter i Tonking³. 1671—72 fandt Overgangen til Taksatiehandel Sted, og 1672 udførtes kun 3,348 picols Stangkobber foruden for 10,820 Gylden Kobberpenge fra Tonking⁴. Men forøvrigt finder vi en Række Eksempler paa Korrespondens mellem Priserne paa svensk og japansk Kobber. 1652 var Priserne paa svensk Kobber i Amsterdam usædvanlig lave; det anføres fra Kompagniets Side, at man i Japan havde faaet mere Kobber, end man ønskede, de paa Batavia vilde hellere have haft Sølv, da der var Knappehed paa Kontanter, og Fædrelandet havde ikke ønsket Kobber⁵. 1655—56 laa Prisen paa svensk Kobber forholdsvis højt; 1656 fik man i Japan 8,893 picols, men havde ønsket 15 à 20,000 picols Stangkobber, det var atter Fædrelandet, der havde rekvireret raffineret Stangkobber, saa meget som kunde undværes for den udenlandske Handel⁶. 1667 klages der over, at Kompagniet ikke kan faa det Stangkobber, man ønsker, fordi der blev slaet Kobbermønt i Japan⁷. I 1660, da Priserne ogsaa var ret høje, anføres det, at Japanerne forlanger saa meget for rødt slaget Kobber, at Prisen, naar

¹ Med Hensyn til Priserne henviser jeg til Wolontis Tabeller over Amsterdampriserne, ligesom Produktions- og Myntningsmængden er taget fra hans i flere Henseender fortrinlige Tabelværk.

² 1 picol = 125 pond. 275 pond = 1 Skpund Stockholms Vægt à 320 Skaalpund eller 136 kg.

³ P. v. Dam anf. Skr. p. 433.

⁴ P. v. Dam anf. Skr. p. 446.

⁵ P. v. Dam anf. Skr. p. 396—97.

⁶ P. v. Dam anf. Skr. p. 403—04.

⁷ P. v. Dam anf. Skr. p. 435.

Fragt, Rente, Risiko, o. s. v. tilregnes, ikke er meget forskellig fra det svenske¹. I 1680'erne arbejder Hollænderne med Tanken om at skaffe sig Monopol paa al japansk Kobber, d. v. s. søge Kineserne udelukket. Af den Grund vil Regeringen i Batavia vide, om man, hvis man tog alt, med Fordel kunde sælge i Fædrelandet, naar Konjunkturerne var ugunstige i Indien². Under Prisstigningen omkring Aarhundredskiftet klages der over, at man kun kan købe et lille Kvantum japansk Kobber til forhøjet Pris³.

Om det asiatiske Kobbermarked ved vi, at det for Hollands Vedkommende først og fremmest koncentrerede sig om Surat og Koromandelkysten, hvorfra saa Handelen udvidedes til Persien. 1626 fik Generalguvernøren i Batavia det Raad fra Overkøbmanden i Gamrom, at hvis Hans Excellence vilde nyde Frugten af Faktorens Arbejde og smede, imens Jernet var varmt, skulde man sende japansk Kobber till de anførte Steder⁴. 1628 vurderedes det Kvantum Kobber, Persien aarlig kunde aftage, til 400 picols⁵. 1627 sendtes til Surat og Persien 996 picols japansk Kobber⁶, 1633 til Persien 179,793 Pund⁷ og 1634 1,200 picols⁸. Hvad denne Kobbersending angik, meddelte Generalguvernøren i Batavia, at man ikke skulde gøre sig Bekymringer. Vi er de eneste, skrev han, der kan bringe disse Varer til Persien, og naar vi overfylder Markedet, afskrækker vi andre og faar saaledes Handelen alene. Saa kan vi gøre med Persien, hvad vi vil. Persien kan bruge 6,000 picols aarlig, og Kobber er det fordelagtigste Retur fra Japan⁹. Det synes dog, som om Forhaabningerne med Hensyn til Afsætningen

¹ P. v. Dam anf. Skr. p. 438.

² P. v. Dam anf. Skr. p. 480.

³ P. v. Dam anf. Skr. p. 551—53.

⁴ Dunlop anf. Skr. p. 185.

⁵ Dunlop anf. Skr. p. 278.

⁶ Dunlop anf. Skr. p. 216.

⁷ Dunlop anf. Skr. p. 433.

⁸ Dunlop anf. Skr. p. 509.

⁹ Dunlop anf. Skr. p. 499.

i Persien var for store. Givet er det imidlertid, at det asiatiske Marked optog meget store Kvantum japansk Kobber; 1685 ansloges det aarlige Forbrug i Nordkoromandel til 8,000 picols¹, hvaraf en Del udmyntedes, medens andet brugtes til Kedler og andre Kobbersager². Det asiatiske Marked overfyldtes med Kobbermønt og plagedes af samme Inflationssulykker, som man kender fra Europa. 1690 klages der fra Ceylon over, at denne Møntpolitik er til Skade baade for de menige og fattige Soldater og for Kompagniet selv³. Hvad det oversøiske Kobbermarked angaar, maa Sverige saaledes siges at være blevet ramt paa det føleligste af Hollændernes Handel med japansk Kobber.

Det er som anført den almindelige Opfattelse, at Sverige paa Kobbermarkedet indtog en aldeles dominerende Stilling som Producent. Vogt anslaaer det svenske Kobber til cirka Halvdelen af Produktionen i Midten af det 17. Aarhundrede⁴, Wolontis citerer ham, men gør dog opmærksom paa, at der i det 17. Aarhundrede i det mindste nu og da indførtes saa meget Kobber til Amsterdam, at det i hvert Fald af og til øvede Indflydelse paa Priserne⁵. Heckscher mener, at Sverige, med den Stilling det indtog paa Kobbermarkedet, kunde være gaaet Monopolistens vanlige Vej og indskrænket Produktionen for at faa Priserne til at stige, og citerer Assessor Erik Odhelius' Beretning fra 1692, hvori han skriver, at Sverige, hvad Kobberproduktionen angaar, er som en Moder, og at selv om der i og udenfor Europa produceres noget, saa er det dog kun lidt i Forhold til Sveriges Yppighed⁶. Alle disse Betragtninger hviler paa en fuldkommen urigtig Forestilling om Sveriges Kobberproduktion i Forhold til andre Landes.

¹ 1699 blev 1 picol sat til 120 i Stedet for 125 pond.

² P. v. Dam anf. Skr. II, 2 p. 169 S. Gravenhage 1933.

³ P. v. Dam anf. Skr. II, 2 p. 390.

⁴ Vogt: Kobberets Historie i Fortid og Nutid. p. 59. Kria 1895.

⁵ Wolontis p. 19 ff.

⁶ Heckscher anf. Skr. p. 449—52.

Jeg skal vise dette ved nogle Tal. Det ostindiske Kompagnies Kobberkøb udgjorde i Japan som følger:

1652	4,500 pic.	1675 10,027 pic.	1687 15,000 pic.
1654	3,000 »	1676 20,561 »	1689 19,600 »
1656	8,893 »	1677 17,035 »	1690 14,500 »
1658	16,000 »	1678 18,000 »	1691 9,000 »
1662	1,339,500 catti ¹	1679 23,500 »	1692 18,000 »
1665	908,400 »	1680 25,000 »	1693 12,000 »
1666	10,070 pic.	1681 24,000 »	1694 16,000 »
1668	9,014 »	1682 25,000 »	1695 17,000 »
1671	15,595 »	1683 16,000 »	1697 25,000 »
1672	2,352 »	1684 22,800 »	1698 34,000 »
1673	15,044 »	1685 25,000 »	1699 25,500 »
1674	17,920 »	1686 20,700 »	1700 14,969 » ²

Hertil kommer saa, hvad man har faaet i Kobbermønt dels fra Japan og dels fra Tonking, hvor man havde slaat sig ned fra 1636, da Købmanden Karel Hartsinck blev antaget som Kejserens Søn ³. Imidlertid fik Hollænderne ikke blot deres japanske Kobber direkte, men ogsaa over Kina. Den kinesiske Handel paa Japan strækker sig langt tilbage i Tiden. Japanerne havde i tidligere Tid hentet kinesisk Silke mod Betaling i Kobber, og Kineserne købt uraffineret Kobber i Japan ⁴. Hollænderne havde en Tid sat sig fast paa Formosa, men blev fordrevet herfra af kinesiske Erobrere. I 1652 klager Kompagniet over, at Handelen paa Grund af kinesisk Konkurrence kun havde givet 65 % Gevinst ⁵. 1656 anføres det, at Kineserne havde bragt store Mængder Kobber fra Nagasaki til Batavia. I det sidste Aar

¹ 12 catti = 15 pond.

² P. v. Dam anf. Skr. p. 396—97, 401, 403, 406, 426, 431, 433, 436, 444, 446, 448, 450, 452, 459, 463, 464, 468, 469, 472, 480, 485, 489, 490, 493, 500, 502, 509, 513, 518, 527, 529, 538, 541, 545, 550.

³ P. v. Dam anf. Skr. p. 361.

⁴ P. v. Dam anf. Skr. p. 356 og 528.

⁵ P. v. Dam anf. Skr. p. 396—97.

17—18,000 picols, som de havde solgt till partikulære, der med Kompagniskibe sendte det til Koromandel, Surat, Persien etc. ¹. 1679 købte 34 kinesiske Djunker i Japan for 3,348,873 Gylden, hvilket var 959,000 Gylden mindre end Aaret forud. Kineserne havde ført 18,774 picols derfra, dels til Malakka og dels til Siam, og Kobber var blevet indkøbt af Englændere og Danskere til stor Skade for Kompagniet. Af den Grund tænkte man alvorligt paa at søge Monopol paa Udførsel af japansk Kobber ². 1683 udførte Kineserne 28,000 picols fra Japan, og med et Suk siges det, at Japanerne ikke vilde komme i Forlegenhed, selv om Kompagniet ikke gjorde noget Indkøb deraf ³. 1684 kom 23 kinesiske Djunker til Batavia med 19,463 Kister Kobber ⁴, en Kiste plejede som Regel at veje 1 picol, og 1687 bragte Kineserne fra Japan 4,233,700 ponds ⁵, 1688 27,660 Kister ⁶, 1692 kun 13,000 picols. Derefter synes den kinesiske Handel at være taget stærkt til. 1696 berettes, at Kineserne siden 1695 havde faaet ialt 74,068 picols og stod foran at udføre ialt 90,000 picols ⁷; endelig fastsattes efter det japanske Hofs Ordre i 1698 Hollændernes Kobberekспорт til 25,000 picols og Kinesernes til 64,020 picols som Maksimum ⁸. Japanerne foretrak i stedse stigende Grad de partikulære kinesiske Købmænd frem for det hollandske Kompagni.

Det vil af det ovenanførte ses, at det er en beklagelig Fejltagelse, naar man i Opgørelsen over Verdensproduktionen ikke tager det japanske Kobber med. Den svenske Garkobberproduktion udgjorde i Aarene gennemsnitlig 1650—59 15,220 Skpund aarlig, 1660—69 13,840 Skpund, 1670—79 13,210 Skpund, 1680—89 12,970 Skpund, 1690—99 9,810 Skpund. 1698 blev

¹ P. v. Dam anf. Skr. p. 404.

² P. v. Dam anf. Skr. p. 466.

³ P. v. Dam anf. Skr. p. 480.

⁴ P. v. Dam anf. Skr. p. 485.

⁵ P. v. Dam anf. Skr. p. 493.

⁶ P. v. Dam anf. Skr. p. 496.

⁷ P. v. Dam anf. Skr. p. 529.

⁸ P. v. Dam anf. Skr. p. 541.

der givet Tilladelse fra Japan til Udførsel af 89,000 picols, hvilket svarer til c. 38,800 Skpund, altsaa 4 Gange den svenske Produktion. 1684 anslog Kompagniet Japans aarlige Leverancer til 50—60,000 picols¹, hvilket svarer til 22,700—27,000 Skpund. Siebold anfører, at den hollandske Udførsel af japansk Kobber i Aarene fra 1645—1721 mange Aar var oppe paa 32,000 picols², et Tal, der snarere er for lavt end for højt, naar baade den direkte Tilførsel og den kinesiske Mellemandhandel tages i Betragtning. Hvor stor Handelen havde været i 1640 har jeg ikke kunnet se, men for 1650'erne er Udførselstallene til Tider store, naar baade den direkte hollandske og den kinesiske lægges sammen. Til den legitime Handel kom saa endvidere den illegitime; 1675 klager Kompagniet saaledes over, at et Skib uden om Kompagniet er gaaet til Bengalen med Kobber³.

Vi kan altsaa fastslaa, at paa det internationale Marked indtog det svenske Kobber en stedse mere underordnet Stilling til det japanske — det maa i denne Forbindelse erindres at de af mig anførte Tal for Japan er Exporttal, medens de for Sveriges Vedkommende omfatter hele Produktionen. Hertil kommer saa, at jeg ikke har haft Lejlighed til at undersøge Forholdene for det sydamerikanske Markeds Vedkommende, ogsaa her har vi jo hørt om et aftagende Kobberforbrug og en begyndende Kobberleverance fra det vestindiske Kompagni, men der er ingen Tvivl om, at det japanske Kobber har været af afgørende Betydning. Paa de amsterdamske Kurslister finder man ogsaa Noteringer paa japansk Kobber.

1673 er det svenske Kammarkollegium blevet klar over, hvorledes Markedet ligger. I en Erklæring af 18. Marts behandler det Kobbermyntningens Stilling som Led i den almindelige Kobberpolitik. Kobber, hedder det, er Rigets nobleste og mest kostbare Vare, og Udmyntningen er et Led

¹ P. v. Dam anf. Skr. p. 483.

² F. v. Siebold anf. Skr. VI, 2, p. 20.

³ P. v. Dam anf. Skr. p. 452.

heri. Men, fortsætter man, der er visse Gener forbundet hermed, hvilket allerede viste sig i Gustav Adolfs Tid, fordi Kobberet baade er Vare og Mønt, og naar denne udførtes, bestemtes Prisen af Tilførslen af Kobber, »og kan derfor igennem Myntningen saa meget mindre holdes i Pris, som Valvationen, hvorefter Kobberet her indenrigs til en Mønt præget vorder, og Værdien af Kobberet efter Markedet udenlands, ikke kan stadig staa i den Lighed, at derpaa ikke efter Forandringer af Negotien, som oftest maatte være stor Forskel, særdeles efter ikke Sverige alene udleverer Kobber, men aarligen ogsaa en temmelig Kvantitet kommer fra andre Steder saasom Norge, Japan etc.: rettende sig altid Prisen af Varer, efter hvor meget eller lidet deraf er til Købs»¹. Det er en Erkendelse af det svenske Kobbers virkelige Stilling paa det internationale Marked, af betydelig mere Realitet end Odhelius' Beretning fra 1692.

Wolontis gennemgaar omhyggelig Kobbermyntningens Betydning for den almindelige Kobberpolitik og kommer til det Resultat, at hvad Udmyntningen angik spillede Kobberprisen en Rolle, men dikterede den ikke altid, og man søgte gennem denne selv at rette Priserne². Heckscher fremhæver at Udmyntningen i nogen Grad maatte virke prishøjnende, men tilføjer tillige, at den savnede egentlig Betydning som Middel til at stabilisere det internationale Kobbermarked³. Det er naturligvis rigtigt, navnlig i Betragtning af, at dette havde Dimensioner, som hverken han eller Wolontis har Kendskab om. I to Tilfælde er de enige om at Udmyntningen har virket ind paa Prisen. I Begyndelsen af 1650'erne, da et Prisfald først foraarsagede en stærk Udmyntning og en senere Prisstigning bevirkede en Indskrænkning og 1664—72, da man havde høje Priser og en ubetydelig Udmyntning. Vi har set, hvorledes den lave Pris førte til at Hollænderne standsede deres Køb af japansk Kobber, og hvorledes de fra 1656 modvirkede Prisstigningen ved meget betydelige Køb af

¹ Wolontis p. 150.

² Wolontis p. 180.

³ Heckscher anf. Skr. p. 461.

japansk Kobber, selv om de langt fra kunde faa, hvad de ønskede. 1664—72 begærede man mere end man kunde faa, men i dette Tilfælde modarbejdes deres Aktion ved, at Japan 1667 slog Kobbermønt, saaledes at der samtidig i Japan fandt en Prisstigning Sted. 1669 maa man saaledes erkende, at det japanske Kobber, naar Fragt, Rente og Risiko toges i Betragtning, ikke var forskellig fra det svenske. Den stærke Efterspørgsel bevirkede imidlertid, at der kom større Mængder japansk Kobber frem, hvorved Prisen faldt. Det europæiske Kobbermarked og de svenske Manipulationer førte saaledes til, at der fandt en meget kraftig »Exco-lering» Sted inden for den japanske Kobberindustri.

I sin Bog om Kobbermyntningen fremdrager Wolontis endnu en Række Aarsager til Prisdannelsen i det 17. Aarhundrede, men det japanske Kobbers Betydning kommer han kun ganske periferisk ind paa. Det vil med andre Ord sige, at Forklaringerne er ganske ufyldstgørende.

Som det vil fremgaa af min Undersøgelse, kan man ikke se det svenske Kobberproblem i Stormagtstiden ud fra et udelukkende svenskt Synspunkt; det var i den Grad flettet ind i det internationale Markedsproblem, at der maa anlægges en større Synsvinkel. Jeg har vist, hvorledes Opdagelsen af den nye Verden i første Omgang førte til en udvidet Efterspørgsel efter europæisk Kobber, hvilket bevirkede en Prisstigning, der kulminerede i 1625, hvorpaa Billedet skifter. Da Hollænderne kom i Forbindelse med Japan fulgte i Løbet af meget kort Tid en Handel med japansk Kobber, som tager Fart fra Midten af Tyverne. Denne kommer ikke blot til at omfatte Asien, men virker tillige prisregulerende ind paa det europæiske Marked, hvorved det svenske Kobber mister sin Magtposition. Fra at have været et overvejende europæisk Produkt, bliver Kobberet en Vare, der bestemmes af internationale Faktorer. I Løbet af Aarhundredet stiger den japanske Kobberproduktion voldsomt og overgaar langt den svenske. Det er derfor urigtigt, naar de

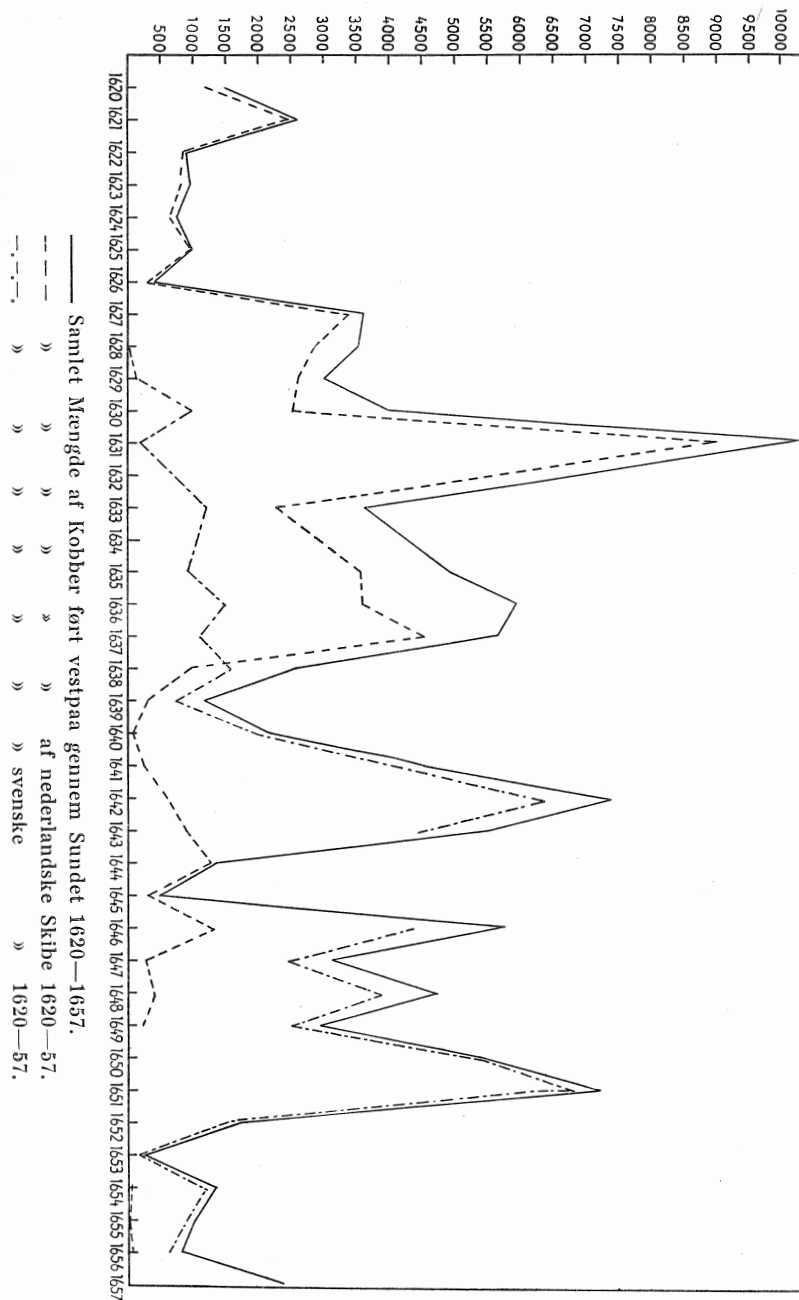
historiske Fremstillinger bygger paa en delvis Monopolstilling, idet en saadan overhovedet ikke eksisterede. Naar der opereres med, hvorledes Sverige gennem Kobberudmyntning og paa anden Vis regulerede det internationale Marked, er denne Fremstilling ganske misvisende, om end jeg naturligvis ikke vil benægte, at visse Manipulationer til Tider har haft deres Virkning, dog langt fra i den Udstrækning, der tillægges dem. Naar det bl. a. som Aarsag til de forholdsvise lave Kobberpriser efter 1625 fremhæves, at Brugten af Jernet havde sin Indflydelse derpaa, er dette naturligvis rigtigt, men alligevel et Moment af ikke afgørende Betydning.

Hovedsagen var den enorme Vækst af Kobberproduktionen, ikke blot i, men først og fremmest uden for Europa. Samtidig skete der imidlertid en kolossal Vækst af Markedet vist nok navnlig i Asien, hvor man brugte Kobberet som Nyttetvare, Mønt og Prydgenstand. Det vandt ogsaa Terræn paa visse Omraader i Europa. Allerede fra det 16. Aarhundrede var det brugt til Karter ved Uldkæmning og i det 17. anvendtes i udstrakt Grad Kobberbeslagning af Skibene¹ paa oversøisk Fart.

Paa et vigtigt Punkt kom det svenske Kobber og den dermed forbundne Lovgivning til at øve en gavnlig Indflydelse paa svensk Erhvervsliv, nemlig med Hensyn til Skibsfarten. Ved Toldforordningen af ¹⁵/₁₂ 1638 sattes Udførselstolden paa Kobber til 3 rdl. for Garkobber, ungarske Plader og Pladekobber for hvert Skpund, der udførtes paa indenlandske Skibe, medens Taksten var 4 ¹/₂ rdl paa udenlandske. Som Følge heraf fandt der en stærk Vækst Sted for den svenske Skibsfart, hvilket vil fremgaa af hosstaaende Fremstilling.

Med Hensyn til Behandlingen af en Kobberlast synes Svenskerne at have overgaaet Hollænderne. Der klages saaledes i 1675 over, at Kobberlasterne fra Japan er for smaa og ikke svarer til Overslaget, idet tunge Klumper har maattet

¹ Sombart: Der moderne Kapitalismus. II. p. 879. München 1928.

blive tilbage, og man fremhæver i den Forbindelse, at de svenske Skibe bringer mere. Selv om Søfartsforholdene ved Transporterne fra Japan vel nok har været vanskeligere, er det dog et Vidnesbyrd om, at de svenske Kobberskippere har forstaaet paa udmærket Vis at udnytte deres Lasterum.

Albert Olsen.